

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Вікові особливості формування інтелекту

МОНІТОРИНГ
ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

24 березня 2011 року

м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Вікові особливості формування інтелекту

Матеріали
Всеукраїнської конференції

24 березня 2011 року

*(У матеріалах збережено авторську
стилістику і орфографію)*

Київ – 2011

Матеріали Всеукраїнської конференції "Вікові особливості формування інтелекту" 24 березня 2011р. м.Київ.

У збірнику висвітлюються теоретичні і методологічні підходи щодо вивчення інтелектуального розвитку особистості у віковому вимірі.

Розглядаються питання взаємозв'язку між креативністю та інтелектом, а також між когнітивними та особистісними чинниками в структурі інтелектуально та творчо обдарованої дитини. Розкриваються методичні проблеми діагностики, моніторингу та впровадження інноваційних технологій у роботі з інтелектуально обдарованою молоддю.

Для науковців, аспірантів, педагогів, практичних психологів та керівників навчальних закладів.

Відповідальні за випуск:

Упорядники – А.В. Клименко, І.О. Плаксенкова

Збір статей та координаційна робота – В.В. Русова, Н.А. Бельська, А.В. Клименко, І.О. Плаксенкова

Дизайн – М.О. Кононюк

© Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011

ЗМІСТ

Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Орієнтація процесу розвитку обдарованих учнів на завдання з формування сучасного компетентного фахівця	5
Кузьменко В.У. Своєрідність виявлення інтелектуальних здібностей на етапі дошкільного дитинства	12
Рибалка В.В. О психологическом портрете личности креативного наставника интеллектуально одаренной молодежи	22
Чирчик С.В. Перспективи реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці студентів за напрямком «дизайн»	33
Ігнатович О.М. Когнітивні та особистісні чинники розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників	38
Шаповалов Б.Б. Тактичне і стратегічне і мислення як умова розвитку когнітивної складової структури особистості обдарованого спортсмена-єдиноборця	43
Дятленко Н.М. Педагогічні умови формування основ культури мислення у дошкільників	46
Завгородня О.В. Розвиток уяви дитини в процесі образотворчої діяльності	52
Калюжна Є.М. Особистісний вибір дорослими і дітьми ціннісних можливостей і альтернатив у динамічному просторі життя	57
Мерзлякова О.Л. Критичне мислення: засоби оцінки й цілеспрямованого розвитку	61
Сердюк Н.Ю., Шемуда М.Г. Мультимедійні засоби навчання у підготовці майбутніх учителів іноземних мов до роботи з обдарованими дітьми	67
Тарасова О.В. Теоретико-методологічні засади розвитку професійного мислення учнів ПТНЗ засобами інформаційних технологій ..	72
Мазяр О.В. Розумові здібності у системі розвитку обдарованості І.О. Сікорського	79
Міленіна М.М. Зарубіжний досвід у підготовці педагогічних кадрів для роботи з обдарованими дітьми	83
Прашко О.В. Розвивальне навчання як особистісно-орієнтована інноваційна технологія	89
Люпкен (Феллер) М.В. Различия в интеллектуальном, эмоциональном и характерологическом развитии однойцевых близнецов (с рождения до 5,5 лет)	93
Ходосенко О.Ю. Оволодіння грою в шахи як засіб формування інтелектуальних якостей особистості старшого дошкільника ..	98
Веселка Ю.Б., Кононюк М.О. Застосування інноваційних технологій у сучасному освітньому просторі	104
Клименко А.В., Плаксенкова І.О. Взаємозв'язок інтелекту та креативності як психолого-педагогічна проблема	114

Мельник М.Ю. Застосування технології проектування у роботі з обдарованими учнями.....	118
Щелко В.О. Впровадження інноваційних технологій у роботі управлінських та педагогічних кадрів з інтелектуально обдарованою молоддю.....	124
Давидюк С.Г., Бут В.В. Особливості підготовки студентів-психологів до роботи з обдарованими дітьми	134
Завадська Н.В. Теоретичний аналіз проблеми розвитку дослідницьких здібностей майбутніх практичних психологів	138
Кириченко В.В. Відповідальність як особистісна цінність у структурі професійної ідентичності творчо обдарованого працівника	142
Пилипчук О.Ю. Інтелектуальний потенціал як складова професійного образу-я майбутніх менеджерів.....	148
Кабиш-Рибалка А.В. Зв'язок творчого потенціалу особистості з сенсожиттєвими орієнтаціями студентів-психологів.....	155
Кабиш-Рибалка Т.В. Взаємозв'язок раціонального і емоційного інтелекту з лідерськими властивостями особистості студентів-психологів.....	159

ОРІЄНТАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ НА ЗАВДАННЯ З ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ

Вознюк Олександр Васильович,
канд. пед. наук,
докторант кафедри педагогіки;
Дубасенюк Олександра Антонівна,
доктор пед. наук, професор
кафедри педагогіки
Житомирський державний
університет ім. І. Франка

Актуализируется ориентация процесса развития одаренных учеников на задание по формированию современного компетентного специалиста. Рассматриваются несколько проблемных аспектов актуализации одаренности в контексте формирования современного компетентного специалиста.

The orientation of the process of development of the gifted students at the task on forming of a cotemporary competent specialist is actualized. Some problematic aspects of actualization of the giftedness in the context of forming the modern competent specialist are examined.

Обдаровані учні – це національний скарб будь-якої країни, який багато в чому визначає її соціально-економічний стан та, відповідно, прямо пов'язаний із виробничою сферою держав. Тому в нашій державі прийнято низку законів і програм, орієнтованих на підтримку обдарованої молоді, що, у свою чергу, зумовлює поглиблення дослідження проблем обдарованості та інтелектуального розвитку молодих людей зарубіжними (Дж. Гілфорд, В. Сієрвальд, К. Перлет, Б.Ф. Скіннер, К. Тейлор, П. Торранс) та вітчизняними (О.Є. Антонова, Н.С. Лейтес, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, Б.Д. Шадріков та ін.) науковцями.

Зазначене робить надзвичайно актуальною орієнтацію процесу розвитку обдарованих учнів на завдання з формування сучасного компетентного фахівця. Дослідженню цього і присвячена наша стаття.

Розглянемо декілька проблемних аспектів актуалізації обдарованості у контексті формування сучасного компетентного фахівця.

І. В освітніх документах України зазначено, що метою освіти і виховання має бути професійно компетентний, ініціативний, творчий громадянин, наділений почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством, здатний швидко адаптуватися до сучасного світу, характерними рисами якого є підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності у контексті динамічних змін техніки і технологій, неперервного зростання обсягів інформації. Інтенсифікація інформаційних потоків, як один із головних чинників входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства,

- відкритість: система задач професійного спрямування припускає курс доповнення.

Окрім того, потрібно враховувати, що учень ПТНЗ гірничого професійного спрямування повинен орієнтуватися в навчальних задачах професійного спрямування, щоб у самому процесі їх розв'язання правильно його організувати, оволодіти культурою професійної діяльності. Без бажання організувати свою мисленнєву діяльність учень не зможе досягти високого рівня інтелектуального розвитку при найсприятливіших задатках та навики навчання й праці. Тому вміння розв'язувати задачі професійного спрямування надасть можливість учневі ПТНЗ самостійно, без додаткового навчання опановувати зразки нової техніки, сприятиме збагаченню практичного досвіду фахівця та оволодінню професійною майстерністю.

Отже, на нашу думку, систематичне послідовне використання професійного спрямування на заняттях зі спеціальної технології сприятиме зростанню активного бажання пізнати щось нове в техніці, набуттю необхідних найважливіших характеристик функціонування професійно значущих особистісних здатностей в подальшому використовувати ці знання в практичній діяльності, підвищенню здатності встановлювати зв'язки між основними ознаками, аналізувати, синтезувати технічні поняття та образи, логічно висловлювати думки, знаходити аналогії, комбінувати; сформованості вміння генерувати творчі ідеї в процесі виконання технічної діяльності, схильності до пошуку оригінального нового підходу при розв'язанні задач. Це дозволяє стверджувати, що запропонована програма в цілому розвиває професійне мислення учня, що навчально-виробничому процесі ПТНЗ, прискорює динаміку мисленнєвих операцій, їх внутрішнє становлення.

Література:

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. – Педагогика, 1990. – 184с.
2. Машбиш Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. – М.: Педагогика, 1988. – 192с.
3. Освітні технології: навч.-методич. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кітень, О.М. Любарська та ін.; за ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256с.

РОЗУМОВІ ЗДІБНОСТІ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ І.О. СІКОРСЬКОГО

Мазяр Олег Васильович,

ст. викл.

Житомирський державний
університет ім. І. Франка

В конце XIX – в начале XX столетия интеллектуальные процессы в структуре одаренной личности рассматривались в неразрывной связи с эмоциональными и волевыми процессами. И.А. Сикорский считал, что интеллект играет регулирующую роль в развитии одаренности. Исключительную роль интеллекта он объяснял влиянием директив (установок) на общую направленность личности. В связи с этим он разрабатывает оригинальную классификацию личностей. Эта классификация отображает иерархию развития способностей.

At the end of XIX – beginning of the twentieth century intellectual processes in the structure of the gifted personality were seen in close connection with the emotional and volitional processes. I.A. Sikorski believed that intelligence plays a regulatory role in the development of personality. Exclusive role of intelligence, he explained with the influence of directives (installations) on the general orientation of the individuality. In regard with this, he developed an original classification of individualities. This classification reflects a hierarchy of skills.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Проблема вивчення вікової специфіки інтелектуального розвитку особистості та вікових аспектів діагностики розвитку інтелекту на науковому рівні починають розвиватися у контексті розробки й апробації перших тестів інтелекту у зарубіжній психології (1905). У вітчизняній науці наприкінці XIX – початку XX століття інтелект продовжує вивчатися у контексті взаємозв'язку основних елементів свідомості у структурі особистості (М. Владиславлев, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов). Розумові здібності здебільшого спеціально не виокремлювалися, хоча у підручниках з психології вивчалися окремим розділом, й аналізувалися у цілісній психічній системі. Зокрема, інтелект розглядався як здатність до рефлексії, встановлювалася його залежність від розвитку пам'яті, уваги та уваги. Така наукова спрямованість зберігалася навіть тоді, коли йшлося про розвиток не тільки загальних здібностей, а й спеціальних. По суті утверджувався ідеал всебічно розвинутої особистості, в якій розум, воля та почуття повинні гармонійно поєднуватися.

На сучасному етапі вирішення проблеми розвитку здібностей та обдарованості теж зауважується, що обдарована особистість має високий рівень пізнавальної активності, що спирається на високий рівень сенсорних та інтелектуальних процесів, творчу інтерпретацію пізнавального досвіду та емоційну захопленість діяльністю [2, С.25-26]. О.Л. Музика зазначає, що

«особистість розвивається разом із розвитком здібностей, що ці два процеси взаємообумовлені, і взаємозалежні» [1, С. 31]. Щоправда, на сучасному етапі значно менше вивчається роль вольових навичок, а більшою мірою досліджуються мотиваційні компоненти обдарованості, їх регуляторний вплив.

Вивчення науково-історичних зв'язків сучасних концептуальних поглядів на розвиток обдарованості із теоретичними розробками попередників дозволяє виокремити наукову новизну перших й наукову цінність других, перевірити ступінь обґрунтованості тої чи іншої концепції. Зокрема, однією з найбільш помітних учених того періоду, що намагався системно вивчати розвиток та значення розумових здібностей у структурі обдарованої особистості, є Олександр Сікорський (1842-1918). Останнім часом дедалі частіше з'являються історично-психологічні дослідження, що мають на меті об'єктивну оцінку науковій спадщині І.О. Сікорського (В.І. Меньшук, О.Т. Губко), діяльність якого за радянських часів свідомо замовчувалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження науково-психологічної діяльності І.О. Сікорського частково здійснено у роботах О.П. Нечаєва (питання експериментальних досліджень у галузі дитячої психології та психогігієни), В.А. Роменця (питання фізіогномічного підходу до діагностики душевних станів), О.О. Нікольської, Ю.О. Приходько (питання дитячої та педагогічної психології), С.І. Корнеєва (питання корекційної педагогіки). Проте майже не розглядалися питання структури особистості, розробленої І.О. Сікорським на методологічних засадах емпіричної та волюнтаристської психології (В. Вундт, Т. Рібо), гіпотези тотожності фізіологічного та психологічного (Г. Гельфінг) і асоціативної психології (А. Бен). Ця структура інтегрувала результати тогочасних нейропсихологічних, психофізіологічних, етнопсихологічних досліджень. В рамках розробки проблеми індивідуальних та групових відмінностей І.О. Сікорським здійснюється системний аналіз проблеми обдарованості і дегенерації (деградації) як антагоністичних результатів розвитку особистості. Саме результати цієї роботи в подальшому стануть предметом наукової дискусії, а згодом причиною замовчування прізвища Сікорського.

Метою статті є психологічний аналіз місця та ролі розумових процесів у розвитку обдарованої особистості в концепції І.О. Сікорського.

Виклад основного матеріалу дослідження. І.О. Сікорський як представник емпіричної та пізнього періоду розвитку асоціативної психології схильний виділяти розумові здібності у структурі особистості. Співвідношенням з іншими структурними елементами – почуттями та волею – він пояснює індивідуально-психологічні та групові (на расовому та національному рівні) відмінності. Зокрема, у брошурі «Что такое нация и другие формы этнической жизни?» він намагається обґрунтувати соціальний конфлікт єврейської та корінної російської нації тим, що перші мають гарно розвинуті розумові здібності при повільному розвитку почуттів, а другі, навпаки, мають високо розвинуті почуття при повільному розвитку розуму й

розвинутими вольовими навичками [7, С. 37]. Можливо, саме тому вчений найбільш ґрунтовніше досліджував почуття та волю, які, на його думку, краще розвиваються у слов'янських народів.

У результаті попередніх розвідок нами встановлено, що наукові інтереси І.О. Сікорського пояснюються ще й тим, що він загалом тяжів до волюнтаристських позицій у поясненні розвитку людської психіки (хоча при цьому поєднував її з елементами асоціанізму) [5], а також здійснював систематизацію результатів дослідження у галузі дитячої та педагогічної психології і наполягав на необхідності і першочерговості правильного розвитку почуттів [6]. Висуваючи тезу, що «істинний духовний розвиток передбачає гармонійне зростання й удосконалення основних сторін душі, тобто розуму, почуттів та волі, з усіма деталями та варіантами» [6, С. 8], він зазначає, що розвиток лише розуму перетворює людину на софіста. «Лише сердечний розум забезпечує людині можливість розуміння того, що відбувається...» [6, С. 8].

З іншого боку, розум, на думку І.О. Сікорського, покликаний сприяти правильному зростанню і перетворенню почуттів. У цьому він солідарний із Г. Гельфінгом [6, С. 81]. Разом із тим для нього важливо, щоб розум теж регулювався моральними нормами і принципами, «правильними» почуттєвими «маяками», що не дозволяють йому існувати і розвиватися ізольовано, часто-густо всупереч суспільно корисним цілям. Аналізуючи проблему дегенерації людського розвитку, І.О. Сікорський зауважує: «Розумові сили нерідко розвиваються нормально і складають єдину сильну сторону душі, за допомогою якої суб'єкт вирішує для себе всі питання, які мало доступні розумовому аналізу й зазвичай вирішуються (у нормальних людей) за участі почуттів, як більш тонкого знаряддя...» [3, С. 51]. Можливо, саме тому І.О. Сікорський говорить не стільки про інтелект, скільки про інтелектуальне почуття як «почуття істини, що вабить нас до пізнання і робить для нас неприсмним незнання; інтелектуальне почуття спонукає нас до розумової праці, до впорядкування наших думок, до систематизації наших знань, умовиводів, висновків...» [6, С. 15].

Отже, І.О. Сікорський ще чітко не виокремлює інтелект з-поміж інших елементів свідомості, не прагне його діагностувати за допомогою спеціально розроблених стандартизованих процедур. Інтелект він вивчає емпірично у нерозривному зв'язку з іншими компонентами свідомості. Оскільки І.О. Сікорський значну увагу приділяє проблемам фізіогноміки, то й розвиток інтелекту діагностує і безпосередньо пов'язує з розвитком уваги [6, С. 85], особливо так званої внутрішньої уваги як показника роздумів, самозаглиблення й зосередженості [4, С. 23-25]. Саме цей тонкий фізіогномічний аналіз почуттів людини виявляє І.О. Сікорського як віртуозного інтерпретатора людської поведінки.

Автономізація розумових процесів у концептуальних поглядах І.О. Сікорського відбувається за рахунок дії так званих директив. Директивами він називає найвищу форму мислення, яка по суті являє собою готове знання, його напрямок. Причому директиви запускаються не відповідно до асоціативних

механізмів (у цьому можна зафіксувати відмову від принципів асоціації психології), а радше самі приймають участь у спрямуванні мислення. Директиви від думку І.О. Сікорського, директиви визначають відмінності у спрямуванні особистості. На основі якості та кількості директив ученим здійснюється класифікація особистостей: 1) «порожня» людина, 2) нища, 3) зростаюча, 4) морально юна, 5) ніша, 6) морально повна, або досконала, 7) шляхетна, 8) гідна, 9) видатна [3, С. 344-354].

Оскільки директиви за формою є невербальними й, очевидно, позасвідомими чи досвідомими психічними утвореннями, то можна припустити, що здібності та обдарованість визначаються не лише за допомогою розвитку вольових навичок, а й на рівні спадковості. Директиви у трактуванні І.О. Сікорського інтегрують властивості установок і архетипів.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Вивчаючи місце розумових процесів у структурі особистості, І.О. Сікорський, з одного боку, розглядає їх у безпосередньому взаємозв'язку з почуттями та волею суб'єкта, визначає їх важливу регуляторно-корекційну роль, а з іншого, намагається обґрунтувати автономну дію так званих директив, що інтегрують властивості установок та архетипів. В подальшому необхідно з'ясувати місце та роль директив у розвитку спеціальних здібностей з метою більш чіткого встановлення ролі спадкових елементів у формуванні обдарованості особистості.

Література:

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 320с.
2. Кульчицкая Е.И., Моляко В.А. Сирень одаренности в саду творчества / Е.И. Кульчицкая, В.А. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316с.
3. Сикорский И.А. Всеобщая психология с физиогномикой в иллюстрированном изложении / Проф. И.А. Сикорский. – Киев: Типография С.В. Кульженко, 1912. – 770с.
4. Сикорский И.А. Даровитость и талантливость в свете объективного исследования по данным психофизиологических коррелятивов / Проф. И.А. Сикорский. – Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1912. – 30с.
5. Сикорский И.А. Начатки Психологии с 20 фигурами в тексте / Проф. И.А. Сикорский. Издание второе, дополненное. – Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1909. – 138с.
6. Сикорский И.А. Психологические основы воспитания и обучения / Проф. И.А. Сикорский. – Киев: Лито-типография Тов. И.Н. Кушнерёв и К, 1909. – 112с.
7. Сикорский И.А. Что такое нация и другие формы этнической жизни? / Проф. И.А. Сикорский. – Киев: Лито-типография Тов. И.Н. Кушнерёв и К, 1915. – 56с.

ДОСЛІДНИЙ ДОСВІД У ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДЛЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Міленіна Мілена Михайлівна,
н. сп., Інститут обдарованої дитини
НАПН України

В статті проаналізовано досвід формування готовності педагогічних кадрів к работе с одаренными детьми в США и странах Европы, представлена историография исследования проблематики. In the article the author analyzes the experience of formation of teachers' readiness to work with gifted children in the USA and Western Europe, presents the historiography of research issues.

Обдарованість як науковий феномен з погляду царини філософії аналізувався в працях Аристотеля, Платона, І. Канта, Д. Локка та ін. З огляду теоретичної та практичної цінності заслуговують на увагу емпіричні дослідження обдарованості, в це дане явище пройшло тривалий час вивчення від ідеї інтелектуальної обдарованості, що міцно пов'язує цей феномен із високим коефіцієнтом інтелекту (А. Біне, Дж. Гілфорд), через певному об'єднанню в рамках обдарованості таких складових, як «фізичний інтелект» (Г. Доман), творчі здібності, творчі вміння, творча мотивація (П. Торренс), до найбільш популярних сучасних концепцій, згідно з якими обдарованість розглядається як деякий конгломерат, нерозривна динамічна сукупність здібностей, умінь, креативності, факторів середовища, оточення та ін. (Дж. Рензулі, А. І. Савенков, Д. В. Ушаков та ін.). Величезний внесок в осмислення сутності, природи, структури, типів обдарованості внесли психологи-педагогічні роботи Ю.Д. Бабаєвої, Д.Б. Богоявленської, Л.А. Венгера, Н.С. Лейтеса; Б.М. Теплова, В.Д. Шадрікова, М.А. Холодної, активно вивчаються питання діагностики обдарованості (І. С. Аверіна, Г.Ю. Айзенк, Н.В. Дружинін та ін.); велика увага приділяється дослідженню особливостей розвитку обдарованих дітей (Т.І. Воронова, О.М. Дьяченко, В.Е. Чудновський, В.С. Юрєвич та ін.). Ряд наукових праць присвячено проблемам підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми (Г.М. Анохіна, А.М. Матюшкін, Є.Л. Яковлева та ін.). Автори з психолого-педагогічних позицій розглядають необхідні професійно-особистісні якості педагога як центральної фігури організації процесу розвитку обдарованих дітей.

Особливий інтерес представляють дослідження, присвячені формуванню готовності до професійної діяльності вчителя, в яких можна виділити цілий комплекс напрямків: обґрунтування концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців (С.І. Архангельський, Г.І. Железівська, Е.А. Клімов, І.Б. Коваленко, Є.М. Шиянов та ін.), становлення особистості в професійному житті (О.А. Абдуліна, А.В. Мудрик, А.В. Петровський,

ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ
ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ
КАНЦЕЛЯРІЯ
вул. Салютна 11А, Київ, 03190

Інститут обдарованої дитини
вул. Салютна, 11-А, Київ, 03190, Україна;
тел./факс.: (044) 422-55-11
E-mail: iod@iod.gov.ua